

ODDECH NA ÚTĚKU

Hermann Grab

Železniční stanice Rossio leží na malém návrší přímo nad středem města a pán a paní Ehrlichovi s údivem sledovali, jak jízdní dráha prudce klesá, když po ní v druhé polovině července roku 1940 sjížděli jednoho rána po příjezdu do Lisabonu taxíkem; řidiči vysvětlili, že je má odvézt do některého hotelu.

Dopoledne pak strávili na lůžkách, a když vykoupání a převlečení do čistého seděli v mezipatře v jídelně, odkud se otvíral výhled na volné prostranství, na světlé stavby a na řady kavárenských stolků, měli stárnoucí manželé náhle pocit, že tahle jejich cesta je něco jako příjemný prázdninový výlet. Nemohli si také nevšimnout, že časné léto toho pamětihodného roku rozsvítilo i na této nejzazší výspě kontinentu celou paletu svých přívětivých barev a že umožňuje užívat všech příjemností teplé části roku. V poklidné hotelové restauraci seděla vdova s třemi dcerami. Matka i děvčata měly na sobě dlouhé černé závoje, které jím splývaly z jakési placaté pokrývky hlavy až na záda. Kdoví, třeba přijely do města navštívit příbuzné, ale možná že Lisabonem jenom projížděly. Osamocení pánové, kteří jedli u stolů, zde určitě byli za svými obchodními záležitostmi; jídelníček byl nečekaně bohatý, jídla výborná, a když nakonec po studené míse, po teplé rybě, po dvojí pečení, míse s ovocem a malými zákusky nabízel číšník se zdvořilým důrazem ještě vejce na měkko, které se má po portugalském způsobu jíst s cukrem jako závěrečný chod, rozpráhl pan Ehrlich bezmocně paže a oběma rukama naznačil, že tuto přemíru pohostinnosti musí odmítnout. Cestující, kteří pobývají na jihu, se odpoledne rádi toulávají ulicemi cizího města, zastavují se před výlohami, zajdou si do staré postranní uličky a pozorují hemžení lidí na náměstích. A staré přístavní město Lisabon, které leží v jednom ze zálivů oceánu, kde kotví lodě a kde se provozuje sice skrovný, avšak výnosný obchod s africkými koloniemi, byl nesporně místem, kde bylo ledacos k vidění. Když pán a paní Ehrlichovi cestou na policejní okrsek vystoupali dvěma strmými ulicemi a na nejvyšším bodě pak odbočili do příčné třetí ulice, zahlédli na jejím konci, kde řada domů již opět klesala dolů, cípek modrého moře.

S panem Kantorem se setkali na policii a ten hned začal nahlas probírat další možnosti jejich cesty: do Brazílie, do Argentiny nebo do Spojených států. Manželé Ehrlichovi, kteří se právě ubytovali v hotelovém pokoji s pohodlnými postelemi a výhledem na náměstí, se těchto plánů pana Kantora očividně polekali, i když samozřejmě byly - a to museli přiznat - prozíravé a realistické. Mezitím jim policejní úředník vrátil pasy, které teď byly opatřeny vízem a povolením k osmidennímu pobytu.

Byla to spíš potřeba ulevit si a vylít si srdce, než přemýšlet o další cestě, co paní Ehrlichovou po návratu do hotelu přimělo usednout v pokoji k psacímu stolu a napsat dlouhý dopis paní Wolfové, která už přes rok pobývala v New Yorku, kam moudře zavčas odjela, když zachránila pozoruhodný majetek. Události posledních týdnů dodaly stylu paní Ehrlichové patřičný vzlet. Živě vylíčila útěk z Paříže, spousty lidí na přecpaných silnicích, uprchlíky z Belgie a z Holandska s matracemi přivázanými na střeších povozů ne snad proto, aby na nich spali - jak si Ehrlichovi zpočátku mysleli - ale kvůli nepřátelským ostřelovačům. Potom psala o příjezdu do Bordeaux, o hromadném

nocování na nádražích a pod širým nebem. Vědělo se, že tady v Bordeaux zasedá a radí se vláda; a v hotelech se nabízely vysoké částky za pouhé poskytnutí křesla v hale pro přenocování, z nichž se podařilo zajistit už jen jediné pro pana Ehrlicha, což bylo štěstí, protože pan Ehrlich nutně potřeboval pár hodin nočního klidu vzhledem ke známým výkyvům ve svém zdravotním stavu. Když potom paní Ehrlichová popisovala Biarritz, což byla další zastávka prchajícího manželského páru, proniklo do jejího dopisu i něco z nálady jasného večera, západu slunce nad skalami a bílými domy i něco z temné modři tohoto krásného zálivu. Zde je však také zastihla zpráva o kapitulaci, zde slyšeli z amplionu hlas starého maršála a to už definitivně věděli - a paní Ehrlichová zde citovala svého milého básníka Heinricha Heina - že hvězda Francie pohasla.

Tato Francie však přesto nedovolovala obětem převratu jen tak odejít; pan Ehrlich sice obezřele zajistil už v Bordeaux za vysokou cenu tranzitní víza přes černošskou republiku Haiti, čímž získal i povolení k průjezdu Španělskem a Portugalskem, avšak francouzská státní mašinerie, fungující v těchto dnech jaksi samočinně dál, mu ještě v posledním okamžiku připravila nečekané potíže. Velká pohroma se den za dnem blížila, před prefekturou v Bayonne stály celé dlouhé dny spousty lidí, kteří křičeli a vztekali se, a paní Ehrlichová dokázala napínavě vylíčit i skutečnou bouřku, která se nad touto scenerií rozpoutala, i blesky sjíždějící do otevřeného moře - a právě tak svědomitě a názorně zachytila i odměřené chování úředníků i pomalé pohyby a přecházení byrokratů, které bylo vidět okny prefektury, jak si bezstarostně povídají a pokušují a v naprosté pohodě vyřizují žádosti o výjezdní povolení.

Tedy tedy byli v Portugalsku, v zemi, která jim připadala přátelská, a ačkoli původním úmyslem paní Ehrlichové bylo - jak už řečeno - referovat jen o tom, co už prožili, přece jen volila v závěru dopisu slova opatrně a dokonce se vyjádřila, že s manželem v Portugalsku "uvázli", a ještě připojila doušku, že je pro ně útěchou pomyslení, že za oceánem mají přátele, kteří určitě sledují bloudění uprchlíků se sympatiemi a se zájmem. Paní Ehrlichová si přečetla, co dosud napsala, a ačkoli byla k smrti unavená po všech těch rozčilujících zážitcích, po nocích v železničním voze a s představou hrozivé a neznámé budoucnosti, která asi čeká vlídné a bezbranné manžele s velmi omezenými finančními prostředky v této cizí zemi, přesto nakonec měla ze svého dopisu radost a řekla si, že je dobrý.

Zalepila obálku a pan Ehrlich odnesl dopis na poštu. Několika energickými gesty vysvětlil úředníkovi, že si přeje, aby dopis byl poslán do Ameriky nedávno otevřenou leteckou linkou. Byl to sice už starší pán, měl však podnikavého ducha, a proto chtěl použít nejrychlejšího dopravního prostředku; zaplatil známky a pak si prohlížel vnitřek poštovního úřadu, který svým lesklým, okrově žlutým mramorovým obložením se zelenkavě osvětlenými nápisy ztělesňoval cosi z americké praktičnosti a pohodlí už zde, v zemi pomerančů a sladkého vína.

Portugalská země, to byl podlouhlý zelený pruh v levém dolním rohu na mapě Evropy. Jakkpak by mohlo napadnout pana a paní Ehrlichovy, aby podnikli cestu do Portugalska, do země, kde je cestování beze sporu velmi obtížné a kde se to i se stravováním zdálo tak nejisté? V létě nikdy daleko necestovali a jen na jaře si někdy zajeli na jižní svahy Alp. Jeden z jejich známých, bankovní ředitel, podnikl cestu do Španělska, ale vrátil se zklamán.

Brzy se však vyskytly jiné země a nová jména, země, na které by byli manželé dřív snad ani nepřípadli. Kdo by si byl kdy pomyslel na Bolívii, Kostariku nebo Kolumbii, na země, jejichž jména se objevovala leda tak v albu nějakého sběratele známek a jejichž obyvatelé se zdáli stejně vzdálení a cizí jako člověk na Měsíci? V Portugalsku zůstat nemohli, to se brzy naprosto jasně ukázalo, a pan Wohl, Němec, který zastupoval firmu Ehrlich, kožené zboží, v Lisabonu a který svého někdejšího obchodního partnera přišel navštívit hned v prvních dnech pobytu v hotelu, tedy pan Wohl se k situaci vyjádřil v tom smyslu, že teď, po pádu Francie, je v příštích dvou týdnech nutno počítat i s pádem Anglie, a potom se zavedením nového pořádku na celém kontinentu. Pan Wohl vyjádřil lítost nad určitými osobními tvrdostmi, ale pravil, že těm se nelze v revolučních světodějných událostech vyhnout.

Kdo však zastaví toto světové dění na hranicích jednoho kontinentu? A kdo zaručí, že by se dalo

existovat za oceánem, sice skrovně, ale aspoň v míru a bez hrozby dalších katastrof? Nedalo se to domyslet - a hovořilo se spíš o podmínkách vstupu a existence v Brazílii a v Peru, protože na vstup do ráje Severní Ameriky nebylo ani pomyšlení. Zatím však svítilo slunce na čisté fasády domů a na zeleň Avenidy Libertade, jedna z kaváren měla část svých stolků s bílými ubrusy na zahradním pruhu, který rozděloval jízdní dráhu, sedělo se tam ve stínu vysokých stromů, jedly se nadýchané koblihy s cukrovou polevou a pil se studený čaj, který se pan Ehrlich brzy naučil objednávat portugalsky Říkal: “Cha frio ma sem gelo” - studený čaj, ale bez ledu, protože led si nemohl s ohledem na svůj žlučník dovolit, kdežto chladný čaj byl příjemným osvěžením za veder, která dotírala čím dál víc.

Vízum, které pana a paní Ehrlichovy opravňovalo k návštěvě ostrova Haiti, bylo pouze vízem tranzitním, a pan Kantor je důrazně varoval, aby na ně nespoležali a nejezdili tam. Nehledě k tomu, že odtud nebylo žádné lodní spojení. Ale i jiná víza, která by se dala za jistých okolností získat, třeba do San Dominga, na Kubu nebo do Bolívie, byla podle pana Kantora problematická a nebezpečná a nešťastníci, kteří by se cesty odvážili a s rodinou a movitostmi nastoupili na loď, by s největší pravděpodobností nesměli vystoupit na pevninu. A co potom? Pan Kantor musel přiznat, že v té chvíli by byl se svým rozumem v koncích, jedno rejdařství nabízelo jízdenky už se vstupním vízem do Mexika, ale požadovalo složení určité peněžní částky, která - jak pan Kantor názorně dokázal - se rovnala ceně zpáteční jízdenky.

Pan Kantor se vydával za autoritu v otázkách pobytových a vízových. Korzoval už od časného dopoledne po chodníku velkého náměstí v Rossio a vynálezce pan Müller kráčet vedle něho a pozorně mu naslouchal. Pan Müller chtěl do Spojených států. Mohl by tam se svým velkolepým vynálezem vydělat tisíce, ba miliony dolarů. Pan Kantor mu však oponoval: “Přistěhovalecké kvóty imigraci znemožňují a návštěvní víza se nevydávají. Vy jste se narodil v Maďarsku? Tak to máte smůlu. Musel byste čekat deset, možná dvacet let.” Tím mu uzavřel vstup do zaslíbené země neomezených možností, kde si tak vesele v New Yorku vládne prezident Roosevelt uprostřed vynálezce a elektrických zázraků, a ten by přece mohl jen stisknout malý knoflík a panu Müllerovi by se hned otevřelo útočiště někde v laboratoři se spoustou zaměstnanců a s nevídaným vybavením. Prezident by ostatně vynálezce pana Müllera - kdyby tam přijel - zdálky poznal a zvolal by: “To je přece pan inženýr Müller, na toho už dávno čekáme!” A hned by se dal inženýrem zasvětit do všech tajností, okamžitě by mu slíbil, že všechno projedná se svým přítelem Rockefellerem, a závratná budoucnost by se otvírala. Taková byla Amerika. Pan Müller pohlédl na pana Kantora. Pan Kantor zavrtěl hlavou a pravil: “Beznadějné.”

Pan Ehrlich, usedlý ve Vídni, ale narozený na území Československa, se k němu připojil. “Čekací doba tři roky,” tak zněl verdikt pana Kantora, avšak pan Ehrlich přišel dnes s novou myšlenkou. “Co soudíte o Brazílii?” zeptal se. “Možná, že dostanu doporučení k vyslanci.” A nedokázal přitom potlačit úsměv, protože už předem počítal s uznáním pana Kantora.

Pan Kantor zůstal na chvíli stát, “Brazílie?” pravil, tázavě zahleděn před sebe. “Brazílie?” zeptal se znovu a hned si sám odpověděl: “Brazílie je vynikající! Jděte okamžitě za vyslancem, to je nejlepší rada, kterou vám mohu dát.”

Budiž řečeno ke cti pana Wohla, že dal panu Ehrlichovi nezalepený dopis pro brazilského vyslance, že v dopise mluvil o panu Ehrlichovi jako o “suo amigo” a že se v něm dále zmiňoval o zemi, odkud manžele Ehrlichovi pocházejí, a taky o Vídni jako o městě světla a krásných žen. Vyslanec se upamatoval na pana Wohla a vyzval pana Ehrliche, aby se v jeho pracovně posadil.

Přečetl si dopis a chvíli listoval v páně Ehrlichových dokladech. V místnosti bylo ticho. Na krbu stály starožitné hodiny. Vyslanci zde zřejmě měli jen krátkou úřední dobu a byt a služebnictvo k dispozici. Tento nosil kostěné brýle a kůži měl hladkou a nažloutlou jako Číňan. O Hitlerovi nevěděl nic. Po vyřízení běžných záležitostí se mohl uchýlit do svého soukromí, hrát bridž nebo trávit večery se svou chotí. Seděli pak pravděpodobně v lenoškách proti sobě a četli noviny.

Vyslanec si prohlédl doklady ale sdělení, které pan Ehrlich pronesl svou svéráznou francouzštinou, totiž že by mohl v Brazílii investovat asi tak tři tisíce dolarů, na něho nijak nezapůsobilo.

V hotelu čekala paní Ehrlichová. Byla to dobrá manželka, to je nutno přiznat. Po pětatřiceti letech manželství znala všechny zvyklosti svého muže i způsob jeho myšlení.

Manželství bylo bezdětné a ona se o manžela vzorně starala. Večer, když přicházel domů, našel vždy všechno v dokonalém pořádku. Jedinou její slabostí byly dlouhé telefonní hovory a dámské čajové dýchánky. Když se pan Ehrlich vracel z kanceláře, slýchal už v předsíni dámy štěbetat. Někdy mezi ně zašel. Dámy pak říkaly, že jsou příjemně překvapeny a poctěny a on sám se vyslovil obdobně. Byl to milý a přívětivý pán, hlava domácnosti a živitel. Dvornost ovšem nebyla jeho nejsilnější stránkou, protože časy kdy se dvořil dámám, byly už dávnou minulostí, tempi passati, jak říkával.

Nyní tedy měli manželé cestovat do Brazílie. Cizinecká policie v Portugalsku byla netrpělivá, mluvilo se o koncentračních táborech a o nuceném návratu domů. V Brazílii měli začít nový život. Tento nový život však teď závisel na vyslanci.

Vyslanec si přečetl dopis pana Wohla podruhé a pak začal mluvit. Mluvil velice rychle, ale pan Ehrlich všemu podstatnému rozuměl. Vyslanec říkal, že Brazílie je velká země se skvělými a světoznámými přístavy, bohatými městy a úrodnou půdou. Řekl, že nic na světě se nemůže vyrovnat životu na brazilském venkovském sídle. V posledních letech jsou však možnosti mnohde menší, což názorně demonstroval tím, že pravý ukazováček přiblížil k pravému palci. Přesto zůstává Brazílie liberální zemí, která nemá žádné předsudky proti přesvědčení, víře nebo rase. Proto je země ochotna dovolit i imigraci lidí bez kapitálu, jde-li o umělce nebo vynikající vědce, zkrátka o lidi, kteří by mohli pomoci zvýšit úroveň kulturního života. I toto demonstroval vyslanec tak, že obrátil ruku dlaní vzhůru a pozvedl ji.

Pan Ehrlich pokrčil rameny a mohl svou ruku pozvednout jen do poloviční výšky. On není ani umělec ani vědec, je vývozce koženého zboží, vídeňského koženého zboží, dodal. Vyslanec chvíli neříkal nic, pak povstal, čímž naznačil, že rozhovor je u konce.

Paní Ehrlichová seděla v hotelu v malé hale. “Nic?” zeptala se, když viděla manžela přicházet.

“Myslím že nic,” odpověděl pan Ehrlich a zavrtěl hlavou. U večere hovořili jen málo. Jako hoteloví hosté stolovali v restauraci v prvním patře, kde byli obsluhováni přednostně. Stříbro na stolech se lesklo a na příbornících stály koše s velkým, krásným ovocem. Bylo značné vedro, dva ventilátory pracovaly naplno.

Večeře byla téměř stejně výtečná jako oběd. Podávala se hustá polévka s chřestovými špičkami, pak následovala bílá ryba a v holandské omáčce plavaly tmavé pistácie. Španělská rýže podávaná ke svíčkové pečení byla připravena obzvlášť pečlivě, bylo do ní přimícháno trochu rajského protlaku, jemných cibulek, zeleného pepře a jakéhosi neznámého koření. Číšník k tomu ještě pak přinesl misku parmezánu a usmál se. Pan Ehrlich se rovněž usmál. Následoval salát a potom zákusky. Ovoce na závěr večere bylo osvěžující, a když pán a paní Ehrlichovi opouštěli jídelnu, číšník se uklonil.

Život v hotelu byl natrvalo drahý. Avšak poté, co paní Ehrlichová potkala paní Grossovou a ta jí řekla, že bydlí v penzionu v jedné postranní ulici a že se tam přestěhovala také paní Leonhardová a jistý skladatel vídeňských operet, šli se manželé Ehrlichovi podívat, jak to v penzionu vypadá.

Pan Ehrlich řekl: “Co je dobré pro paní Leonhardovou je určitě dobré i pro mě.” Ukázali jim podlouhlý pokoj s postelemi za sebou, salon, ve kterém byl nábytek přikrytý povlaky a kde stálo velké a zřejmě velice staré křídlo, a uviděli i tmavou chodbu. Bylo tam cítit prádelnou a na chodbě bylo nevětráno. “Velmi dobré,” řekl pan Ehrlich a o přesídlení bylo rozhodnuto.

Postele stály podél stěny a pokoj paní Leonhardové sousedil s pokojem Ehrlichových, a tak musela být paní Ehrlichová nočním svědkem podrobností ze soukromí skladatele operet. Odjakživa v noci špatně spala. Teď, když v Lisabonu ležela celé noci beze spánku, ubíraly se její myšlenky novými cestami. Někdy se ptala sama sebe, zda to všechno není pouhý sen a zda se oba neprobudí ve svém starém domově, kde ona najde v pořádku svůj byt a manžel svůj obchod. Poslouchala, co muž. Od nohou své postele ho slyšela pravidelně a hlasitě dýchat jako celá léta; někdo by řekl, že lehce

pochrupuje. Zestárl, jeho myšlení je teď určitě pomalejší, kůži na rukou má poněkud drsnější, i tváře mu už trochu ochable visí dolů, ale to všechno, a především jeho dobré oči, je jí přesto dražší než kdykoli předtím.

Co s nimi vlastně bude? Paní Wolfová jí mezitím odpověděla. K čemu však byla její dojemná, ba hluboce oddaná odpověď, k čemu byla záruka i s prohlášením, že ji podepisuje dobrovolně, v níž se paní Wolfová zavazovala, že v případě nouze neponechá své přátele na státní dobročinnosti? Co pomohl dokument, opatřený pečeti amerického notáře a s dlouhým předtištěným textem, který zapůsobil na pana Ehrliche tak silně, že ani nedokončil snídani a okamžitě spěchal za panem Kantorem? Co to všechno pomohlo? Amerika se uzavřela. Dokument, který jako doklad americké velikosti nesl nadpis Místopřísežné prohlášení, ležel v prádelníku a pan Ehrlich si na něm občas prohlížel notářskou pečeť.

Paní Ehrlichová ležela, nemohla usnout a slyšela zvuky z vedlejšího pokoje. Skladatel operet se povyřázel. Paní Ehrlichová vyslechla v této noční hodině všelicos. Noc byla horká, okno otevřené a avenida nebyla daleko. Hudba z blízkého biografu pod širým nebem pronikala až do této uličky. Brzy usnul i skladatel a paní Leonhardová. Venku na chodbě však bylo ještě někoho slyšet. Byla to pokojská Esmeralda, přišla vytřít podlahu. Paní Ehrlichová viděla ze svého lůžka na hodiny, které svítily do tmy. Bylo už po půlnoci. V Portugalsku mají služebná děvčata dlouhou pracovní dobu. Paní Ehrlichová ležela a přemýšlela.

Penzion se plnil, jak postupně přicházelo do Lisabonu čím dál více cizinců. Překračovali Pyreneje pěšky, jako v třetím dějství Carmen, říkal skladatel operet, často se dobrodružství nezdařilo, a tak zkoušeli štěstí podruhé i potřetí, anebo to vzdali. Ať tak, či tak, pension byl plně obsazen a majitel pan Carvalho přecházel po chodbě mezi kuchyní a malou pisárnou sem a tam s rukama za zády a asi v duchu vše počítal; díval se na cizince, věděl, že mezi mnoha jazyky převažuje němčina a polština, a přemítal o tom, že by si sotvakdy byl pomyslel, že jednoho dne zase otevře nejvyšší patro, a taky o tom, jak je běh světa překvapivý.

V jídelně nebylo ještě nikdy tak plno. Cizinci se zlobili, když museli čekat, pan Carvalho však jen krčil rameny. Vždycky to šlo se dvěma číšníky, proč by to nemělo jít se dvěma číšníky i teď? Ani na změnu jídelního lístku nepomýšlel. Sám měl rád cibulovou omáčku a olivový olej, ryba a pečené se připravovaly tak, jak je připravovala jeho matka v Coimbre, a dokonce už jeho babička v Pombalu, a tak je můžou jíst i cizinci, však je sem nikdo nezval.

I v saloně bylo teď živo a okruh kolem skladatele operet se stále zvětšoval, když večer hrával na starém křídle. Jmenoval se pan Fuchs a nebyl příliš známý; byl to pravděpodobně jen malý operetní skladatel, hovořil s úctou o velkém operetním skladateli, který teď také přijel do Lisabonu a ubytoval se v hotelu Avenida Palace, v němž přirozeně velcí operetní skladatelé bydlívají. Pan Fuchs hrál vlastní kusy, ale i známé melodie jako "Vídeň, Vídeň, moje jediná", hrál písně i kousky z Valčíkového snu a ledacos z Johanna Strausse. Tehdy se pan Ehrlich usmíval a zabořen ve fotelu ťukal špičkou nohy do taktu a pažemi naznačoval pohyby tanečníka tančícího valčík.

Pak se hovořilo o vyhlídkách další cesty. Říkalo se, že do Kanady pustili skupinu dvou set Poláků. "Proč by se to nemělo podařit i nám?" ptala se paní Grossová.

"No jistě," pravil doktor Winterfeld, advokát z Brna, "když se zavázete, že budete kácet lesy na dalekém severu, někde u Aljašky, pak možná nějaké vyhlídky máte."

Skladatel vyskočil a obnažil silné paže. "Kácet lesy? Na Aljašce? Proč ne?" Smál se, ale potají věřil na strážného anděla vídeňské operety, který by něco takového nikdy nepřipustil.

"Je to pravda, že nás chtějí poslat zpátky do Německa?" zeptala se jedna z dam.

"To nevím," řekl advokát.

Ostatní mlčeli.

Po chvíli napadlo cosi pana Fuchse. "Zatím jsme ještě tady v Portugalsku," pravil.

Pak zase usedl ke klavíru a hrál.

Pan doktor Winterfeld, brněnský advokát, podnikal procházky do různých lisabonských čtvrtí.

Pozoroval přístav, velké jeřáby a náklady korku a banánů. Pozoroval život v nových ulicích, sledoval, jak se navzájem zdraví portugalští muži - vždycky se objali, dlouho se poplácávali po zádech a potom se beze slova rozešli. Vyjžděl výtahem do horní části města a všechno si to tam procházel, bylo to staré město a on tu často vídal poháněče mezků, jak ženou zvířata ulicemi, a ve vzduchu se pak vznášela vůně sýra a olivového oleje.

Taky myslíval na ženy. Co by si s ním počaly, když je tak hubený a tak bez šarmu a k tomu ještě krátkozraký? Až dosud býval denním hostem v malých prodejnách zábavy, takže v cizině se asi musel cítit ještě vykořeněnější než ostatní a svou budoucnost musel vidět v ještě neurčitějším světle než oni, kteří si s sebou mohli přivést alespoň objekty té trochy lásky. V jídelně seděl nedaleko paní Leonhardové, díval se na její malá okrouhlá ústa, sledoval, jak se jí pod šaty rýsují tvary těla, když jí a dýchá, a říkal si, že nic z toho není určeno pro něj.

Viděl ji také na pláži v Estorilu, když se všichni společně byli koupat. Vystoupila z vody a sedla si nedaleko něho a vůně moře z jejího koupacího úboru zavanula až k němu. Spatřil nahnědle červenou barvu jejích stehů, když se potom zvedla z písku a šla ke kabině, kde pan Fuchs s panem Kantorem hráli karty.

“Pro něho to nebude těžké, má dost prostředků,” řekl pan Kantor panu Fuchsovi. Mluvili o advokátovi. “Ten se nejspíš do Brazílie dostane.”

“Má hodně peněz?” zeptal se pan Fuchs.

“Znám lidi, kteří mají víc,” řekl pan Kantor, “ale pro Brazílii je to víc než dost.”

Pan Kantor nosil v hlavě pevnou stupnici, na níž byla zaznamenána finanční situace každého, čímž byla i jakýmsi barometrem jeho cestovních možností. Paní Grossová, pan Müller, manželé Ehrlichovi, paní Wiesenthalová a všichni ostatní měli na této stupnici své místo.

Nutno říci, že pán a paní Ehrlichovi se na ní umístili hodně dole, a když pak paní Ehrlichová nadto ještě upozornila na zdravotní stav svého manžela, pro kterého by vízum do Ekvádoru, o němž padla zmínka, nepřicházelo s ohledem na nadmořskou výšku v úvahu, nevěděl pan Kantor, co jim doporučit, takže vyhlídky manželského páru byly nejisté.

Přesto zůstal vztah okruhu lidí, kteří se večer co večer scházeli v saloně penzionu, k oběma manželům přátelský a uctivý. Byli ve společnosti nejstarší. Paní Ehrlichová odcházela často do svého pokoje a přinášela sladkosti, které sama vyrobila z cukru a pomerančové kůry, s velkým zájmem se vyptávala na vyhlídky ostatních a byla potěšena, když se občas někde roztrhly mraky a nová vlast se objevila jako dosažitelný cíl, i když to byla jen země préríí, neboť tito lidé se shodovali v názoru, že nejdůležitějším příkazem života je zůstat naživu.

Když se však někdo manželů Ehrlichových zeptal na jejich vlastní vyhlídky rozhodl pan Ehrlich ruce, usmál se a pravil: “Čekat a pít čaj!” Měl zřejmě potěšení z tohoto starého úsloví a neuvědomoval si ani, že je vídán, jak odpoledne sedává u sklenice studeného čaje pod stromy avenidy a pozoruje proud lidí, kteří ho míjejí, ať jsou to domácí lidé nebo cizinci, slavní nebo méně slavní, zkrátka všichni, které osud zavál v těchto dnech do Lisabonu, do tohoto živoucího kotle uprchlíků a tajných agentů všeho druhu.

Když se pan Fuchs rozhodl, že přesídlí do Estorilu, kde mu večery v baru a odpoledne s taneční hudbou a s výhledem na modré moře poskytovaly důležité tvůrčí podněty a kde ve výborném hotelu sdílel alespoň stůl s jednou majetnou Pařížankou, musela paní Ehrlichová konstatovat, že v noci teď bývá v sousedním pokoji ticho.

Paní Leonhardová sedávala sama u jednoho z kavárenských stolků, a když ji tady pan doktor Winterfeld tak vídal, začal uvažovat o tom, že by si k ní mohl přisednout. Pokynula mu a on šel k ní. Byl by rád řekl něco milého, ale protože ho zrovna nic nenapadlo, rozhovořil se o tématu obecném, totiž o západní polokouli. Ukázalo se přitom, že vízum do Brazílie už má skoro jisté. Paní Leonhardová se na něho zadívala: jeho čelo pokračovalo pleší, která zaujímala téměř polovinu jeho hlavy, ale co jiného se dalo čekat, když už přece jistě překročil čtyřicítku? A paní Leonhardová si vzpomněla na zklamání, jaké prožila při svém dramatickém rozvodu, na dvanáctiletého synka, který připadl otci, protože ten už si vysloužil stranické vavříny - představila

si, že by mohla žít v Brazílii, v nějaké pěkné vile s malou udržovanou zahradou, a řekla si, že člověk má cítit jen to, čeho může dosáhnout.

Domluvili se, že spolu půjdou na výstavu. Probíhal jubilejní rok a stát uspořádal přehlídku portugalské slávy, která se kdysi šířila po celé obydlené zeměkouli. Dívali se na obrazy, na exotické vesnice a statistické přehledy, výstava byla hojně navštívena. Vstoupili také na loď, na které vyjel velký mořeplavec na oceán. Loď byla nově postavená, v restauraci na palubě a v baru uvnitř bylo živo. Nahoru vedlo malé schodiště, kapitánova kajuta se zdála být v původním stavu. Vstoupili dovnitř a byli zde jedinými návštěvníky. Prohlíželi si tmavé táflování stěn, lůžko, židli a staré kružidlo. Na stole pod okenním otvorem ležela otevřená bible a z malého okna byl výhled na moře. "To je krása!" pravila paní Leonhardová a advokát by ji byl rád vzal za ruku.

Později najal auto a jeli po břehu moře do Cascaisu. Pojedli v restauraci a poslouchali, jak moře, které se mezitím rozbouřilo, bije do skal. Podívala se mu do očí a on už tušil, co bude následovat. Protože se však už dávno svého snu vzdal, ještě tomu docela nevěřil.

Vrátili se do penzionu pozdě večer, kdy už ostatní hosté spřádali své kombinace, zejména členové kroužku, který se utvořil v salonu po odchodu skladatele operet.

Léto mýjelo. Lidé už začínali rozmýšlet tomu, co se psalo v novinách, už slyšeli mluvit Hitlera, jeho jméno zaznělo jako úder hromu, když se setkal se španělským generálem nedaleko portugalských hranic; začínal boj ve vzduchu a zatímco hrstka mladých sportovců hájila země obydleného světa a osud rozhodoval o příštích generacích, přišla náhle do Lisabonu záchrana. Americký konzulát začal přijímat žádosti o povolení vjezdu do země.

Pan Kantor hned věděl, jak ten zázrak vysvětlit, "Vycestovat ze země pod německou správou je skoro vyloučené," pravil, "a tak kvóty zůstávají nakonec nevyužité." Vzpomněli na oběti, kterým za takové štěstí patřil dík, a pak se co nejrychleji vydali na konzulát.

Dalo se očekávat, že se brány země blahobytu náhle jako na divadle otevrou a dlouhý proud sklíčených a ustrašených lidí tam bude vpuštěn? I americký konzulát byl úřad. V předpokoji seděl u stolu starší pán, zdaleka ještě ne sám konzul, na nose měl brýle bez obrouček a bílé vlasy měl hladce sčesané. Ten vydával žadatelům formuláře, zapisoval si jejich jména do knihy a krčil rameny, když se ho někdo zeptal na termín.

Seděl tu a nemyslel na to, že jeho stůl stojí na prahu země zaslíbené. Nemyslel na to, když ráno nastupoval do tramvaje, když jel do úřadu, když začínal jeho pracovní den. Začal by tak svůj pracovní den i kdykoli jindy, i v případě katastrofy - a kdo mohl zaručit, že katastrofa nenastane už zítra? Že třeba Španělsko nevstoupí do války nebo že Portugalsko nebude obsazeno, anebo bez ohledu na to, co se děje, někdo nerozhodne, že všichni cizinci mají být ze země vykázáni? Úředník amerického konzulátu by přišel i tehdy, pořádal by svá lejštra, místo obličejů, které se před ním řadí dnes, by se asi před jeho stolem objevily obličeje jiné, ale jinak by zůstalo všechno při starém, on by prostě úřadoval, myslel by jako jindy na svou rodinu ve Spojených státech a pocit, že jeho mocnou zemí nemůže nic vyvést z klidu a vyrovnanosti, by se stejně jako dosud promítal do jeho výrazu na široké, čistě vyholené tváři mezi nosem a lícními kostmi.

Pan Kantor řekl, že se nemají chovat tak nesměle, že se mají dotazovat, požadovat, urychlovat svou věc. Pan Kantor měl pružnou taktiku a měnil ji podle okolností - jednou zaútočil, podruhé ustoupil. Vyznal se v tom. Když si pan Ehrlich odnášel formuláře, viděl, jak pan Kantor žertuje se sekretářkou. Bylo to tlusté děvče s náznakem knírku nad horním rtem, ale byla to Američanka. Smála se. Pan Ehrlich pozoroval pana Kantora a řekl si, že talent je vzácný dar od matky přírody.

Ale i pro manžele Ehrlichovy přišel jejich den. Čekali v předpokoji, pro rozhovor s konzulem patřičně oblečení. Boty pana Ehrhcha se leskly, kravata na jeho bílém límečku byla pečlivě uvázaná, paní Ehrlichová měla na sobě tmavé imprimé šaty - první dojem musel být příznivý. Bělovlasý pán za stolem na ně kývl, manželé vstali a vstoupili dovnitř.

Konzul byl jedním z většího počtu konzulů, seděl však ve své kanceláři sám a měl o nich rozhodnout. Byl velice mladý, měl světlé vlasy a šedomodré oči.

Po stranách psacího stolu stála dvě křesla a návštěvníci byli vyzváni, aby se posadili. Ačkoli křesla

byla velmi pohodlná, zeptal se konzul pro jistotu, zda pán a dáma skutečně pohodlně sedí, a věnoval jejich okamžitému pohodlí stejný zájem, s nímž, jak se dalo očekávat, bude posuzovat i otázku víza, života i štěstí tohoto milého manželského páru. Možná dokonce, že rozhovor začal malým nedorozuměním. Když se totiž konzul zadíval na pana Ehrliche a žádal ho, aby se pěkně pohodlně usadil, pravil pan Ehrlich: “To nevádí,” což byl výrok, který mohl konzul pochopit tak, že pan Ehrlich neměl americkému konzulátu za zlé, že mu nabízí nepohodlné křeslo, zatímco pan Ehrlich chtěl pouze říci, že sedí pohodlně, ale že by jakékoli nepohodlí rád přijal, jen kdyby mohl pro sebe a svou ženu zajistit kousek pevné půdy pod nohama, zkrátka nějaké útočiště.

Konzul vedl rozhovor německy. Mluvil plynule, i když se jeho myšlenky pravděpodobně ubíraly neznámou cestou a přes jeho úzké rty vycházely samohlásky v poněkud osobitém tónu. Byl to americký tón, který vycházel z úst mladého muže, tón vzdáleného velkého světa.

Konzul ostatně víc psal než mluvil. Prohlédl si doklady, bankovní výkaz i garanční prohlášení paní Wolfové. Zeptal se pana Ehrliche na jeho dosavadní zaměstnání a také, zda manželé Ehrlichovi už někdy v minulosti neměli americké občanství. Jeho šedomodré oči se často zahleděly do prázdna, paní Ehrlichová se na něho usmála. Potom vstal a pravil: “Tak dobrá.” Usmál se rovněž a paní Ehrlichová si v duchu řekla, že je to asi hodný mládenec.

Příští rozhovor s konzulem však přinesl překvapení. Pan Kantor se vyslovil tak optimisticky, posuzoval místopřísežné prohlášení paní Wolfové a celou záležitost tak příznivě, že pan Ehrlich vstoupil do konzulovy pracovny, kterou už znal, po boku své ženy lehkým krokem. Řekl dokonce: “How do you do, Mr. Davis”, protože si mezitím zapamatoval konzulovo jméno a předpokládal, že rozhovor bude srdečný a víceméně formální a pravděpodobně vyvrcholí udělením vstupního víza, tak jak ho již měla pevně přislíbené například paní Wiesenhalová. Jenže konzul pokrčil úzké čelo a z hloubi svých věčných zkušeností, kterých už přes své mládí nabyt, a s vědomím tajemného podtextu státnického rozhodování pravil: “Místopřísežné prohlášení nestačí. Stačilo by, kdyby Mrs. Wolfová byla vaší příbuznou, jenže Mrs. Wolfová není vaší příbuznou.”

Pan Ehrlich na něho upřel udivené oči. “Jak to?” zeptal se. “Jakpak to?” Konzul mlčel, ale paní Ehrlichová dostala nápad: “Paní Wolfová je naše sestřenka,” řekla. “Je to naše sestřenice.”

Její nápad byl spontánní, ale možná osudný. Konzul však nevěnoval tomuto právě objevenému příbuzenskému vztahu žádnou pozornost, jen poněkud netrpělivě, přesto aspoň na pohled stále ještě připraven pomoci prohlásil: “Mrs. Wolf musí dokázat, že má větší majetek, než jaký uvádí v tomto bank-statementu, a musí také uvést určitou částku, která bude k dispozici na vaše jméno.”

Tím rozhovor skončil a manželé se zase ocitli v předpokoji. Bělovlasý pán, který je teď už znal, jim vlídně pokynul a také sekretářka se na ně usmála.

Tento druhý rozhovor s konzulem vyvolal v okruhu známých senzací. “To je neslýchané,” řekla paní Stárková a pan Kantor byl úplně bez sebe. Dal si panem Ehrlichem průběh rozhovoru několikrát zopakovat a pokaždé pravil: “Tomu prostě nerozumím, předpokládám jsem pravý opak.” To pana Ehrliche jistě nijak nepovzbudilo, neboť jestliže se přepočítá znalec, autorita, a svůj omyl dokonce přizná, pak je to, jako když náhle ztratíte půdu pod nohama.

Zato paní Ehrlichová se zachovala rozvážně, a ačkoli pro ni nebylo nijak snadné znovu apelovat na ochotnou pomoc paní Wolfové a ačkoli jí připadalo na pováženou zacházet příliš daleko, rozhodla se napsat jí dopis, jaký situace vyžadovala. Napsala ho v značně pohnutém tónu, vysvětlovala neutěšenou, ba zoufalou situaci obou manželů a líčila, jak neočekávaně se zachoval mladý konzul, slibovala při všem, co je jí svaté, že na sumu, která jí bude dána k dispozici, nikdy nesáhnou, pak se zmiňovala o příští obživě a práci, uváděla, že neexistuje práce, kterou by odmítli, zmínila se o tom, že umí šít, a připomněla paní Wolfové, že ovládá všechny kuchyňské práce, zejména umí připravovat vídeňské moučníky, dále uvedla do patřičného světla účetnické schopnosti svého manžela a ukončila dopis přesvědčením, že dobrotivý Bůh v pravém okamžiku její velkomyslnost a lidskost jistě odmění.

Pan Ehrlich odnesl opět dopis na poštu a řekl si, že člověk nikdy nesmí ztrácet víru a trpělivost.

Nával na konzulátu byl zanedlouho tak velký, že se muselo stát v předpokoji ve frontě. Vydávala se čísla a nakonec bylo pořadí i na domluvu s bělovlasým pánem, který už jenom audienci u konzula dohodl. Generální konzul se obrátil na příslušný úřad ve Washingtonu a ten musel urychleně zajistit další pomocné síly a nové konzuly.

Přijeli tedy další pánové, vesměs absolventi džentlmenských univerzit v Princetonu a v Yale, a každý z nich si musel položit otázku, co si má počít se spoustou návštěvníků, mezi nimiž se každé ráno musí prodírat. Co si má počít s těmito dětmi Izraele, které se teď valí k břehům Ameriky? Cožpak neexistuje vlastní, americký způsob života? Co tam chtějí tito umělci, lidé od novin, tyto zvláštní, kuriózní, podivně oděné postavy? Co se všemi těmito podvodníky a advokáty? Všichni jsou rozčilení a neustále se strachují o život. A konečně: proč je vlastně vyhnali z jejich vlastních zemí? Ta otázka je určitě na místě, co však zmůže sám jeden jediný konzul, když v Bílém domě pořád sedí ten doktrinář a snílek? Své vlastní finance už zcela zruinoval a teď zruinuje hospodářský život celé země. Co všechno se ještě stane? Zatáhne Ameriku do nejdražší války, jaká kdy existovala? Má se takový člověk pustit potřeť k veslu? Volby byly přede dveřmi a konzul mohl prozatím dělat jen svou práci.

O konzulech se mezitím povídalo všelicos. Vědělo se, že konzul MacFarland bydlí se ženou a dětmi ve vile v Cascaisu, že konzul Townsend přišel s nějakou krásnou Angličankou do baru v hotelu Avenida Palace, a vědělo se i to, že konzula Davise je večer co večer vidět v kasinu v Estorilu. Hrál o vysoké částky a současně pozoroval ženy. Neměl v tom žádné zábrany spoléhal na své chlapecké vzezření, na svou urostlou postavu a snad i na své postavení. Dlouho a upřeně se díval na paní Leonhardovou, a když se její průvodce pan doktor Winterfeld díval jinam, dával jí konzul jasná a srozumitelná znamení. Nereagovala na ně, ale on v této hře stále pokračoval, kdykoli zmíněný pár přišel večer do kasina.

Nepřicházeli často, jen paní Leonhardová občas advokáta požádala, aby šli jinam, a tím unikli společnosti v saloně, kde se mluvilo stále dokola o problémech kolem víz. Myslela si už, že má po starosti, oba měli brazilské vízum jisté a svatba, jak už každý věděl, se měla konat co nevidět. Šlo jen o formality, o sehnání potřebných úředních dokladů. Udělení víz se ovšem novou konstelací poněkud zdrželo, ale nebyl snad advokát za tento odklad dostatečně odškodněn? Mohl přece údivem kroutit hlavou nad cestami osudu, který mu právě teď, když je bez domova a téměř už na prahu stáří, pojednou dopřál radost, kterou předtím dopřával jiným, jen jemu ne. Zvlášť intenzivně si tuto radost uvědomoval, když se k němu paní Leonhardová blížila, třeba na avenidě nebo v jídelně, štíhlá a ve svěžích barvách, a on věděl, že náleží jemu. Když pak trávili dlouhé dny ve společné zahálce, neměli spolu sice někdy o čem mluvit, ale on se v duchu přesvědčoval, že tahle malá nedokonalost asi patří k věci, díval se na ni a pak si řekl, že v životě už to tak chodí.

Samotná svatba proběhla docela pěkně. Pan Kantor a pan Ehrlich byli za svědky a v hotelu Bellevue se pak podával malý oběd. Také paní Grossová byla přítomna. Pan a paní Ehrlichovi přišli v povznesené náladě. Paní Wolfová nejenže vyslovila svůj souhlas, poslala ho dokonce telegraficky. Zaslala doklad o svém bankovním kontu, o němž se nikdy předtím nezmínila, a toto jmění bylo mnohem větší, než se předpokládalo; kromě toho vyzvala jeden ústav v Lisabonu, aby měl určitou částku pro manžele Ehrlichovy stále k dispozici. Paní Ehrlichová hovořila o své přítelkyni za oceánem se slzami v očích. Pan Kantor mohl o sobě oznámit zvlášť příznivou zprávu: nejenže dostal vízum, ale získal přednostně dokonce lodní lístek, a mohl tedy odcestovat ve dvou dnech. Panu Kantorovi to nedalo, aby se sám nepochválil: opatřit si tak rychle lodní lístek byl skutečný výkon, ve srovnání s tím bylo získání víza dětskou hříčkou. "Konzul Townsend se ke mně zachoval báječně," řekl pan Kantor.

Svatebčané se takhle bavili, potom se obědvalo a po druhé pečení zacinkal pan Ehrlich nožem o sklenku a všichni zmlkli. Pan Ehrlich pronesl projev. Nejprve se zmínil o jistém pánovi, jehož divokým kouskům mají přítomní co děkovat za to, že byli z domova zahrnání až sem. Usmíval se, když o tomto pánovi mluvil, a ostatní hned narážku pochopili. Jenomže, pokračoval pan Ehrlich, všechno má dvě stránky. Hovořil pak o nových přátelstvích, která byla navázána v cizině, a mluvil i

o nových láskách. Byl to zdařilý projev a paní Ehrlichová, která se už při pouhé zmínce o své přítelkyni vždycky dala do pláče, plakala i teď, když její manžel svůj projev ukončil. Viděla, že je spokojen, všichni vstali, sklenky zazvonily při přípitku, a pak si zase sedli.

Po jídle šli všichni společně s novomanželů zpět do penzionu. Ti pochopitelně neplánovali žádnou svatební cestu, když měli před sebou tak jako tak v blízké budoucnosti dost dlouhé cestování. Teď, když byl penzion tak přeplněn, nemohl pan Carvalho novomanželům uvolnit dvoulůžkový pokoj, i když měl snahu, a tak advokát a paní Edita Leonhardová, nyní už paní Edita Winterfeldová, zůstali ve svých dosavadních pokojích.

Přesprší den se šlo do přístavu popřát šťastnou cestu panu Kantorovi. Bylo krásné odpoledne, už nepříliš horké, malá loď americké exportní společnosti tu stála v plném slunečním světle, její nátěr bíle svítil, kovové části se leskly, z vody stoupala svěží vůně a vzduchem vanula lehká bríza. Společnost směla vstoupit na loď. “Pozdravujte ode mě sochu Svobody!” pravil pan Ehrlich panu Kantorovi. Pan Kantor měl na hlavě čepici se štítkem a mocně potřásl panu Ehrlichovi rukama.

Potom se však pan Ehrlich rozhodl, že si loď důkladně prohlédne. “Jdu na inspekci,” řekl a prošel si všechno od horní paluby až po kuchyň a pak znovu zdola až nahoru. Paní Ehrlichová neschvalovala toto stálé chození po schodech, ale manžel si nedal říct. Prohlížel si čisté kabiny s pohovkou a postelemi nad sebou, prohlédl si záchranné čluny, jídelnu i salon, v němž dokonce stálo i malé křídlo. Vrátil se domů velmi optimisticky naladěný a příští rozhovor na konzulátě očekával s důvěrou.

Co však byla platná důvěra, co byl platný úctyhodný majetek paní Wolfové, jehož číselné vyjádření manželé doložili konzulovi s jistou hrdostí, co bylo platné, že pan Ehrlich měl na sobě čerstvě vyžehlené kalhoty a nablýskané polobotky a paní Ehrlichová své krásné imprimé šaty, když mladý konzul měl i tentokrát výhrady?

“To všechno je výborné,” řekl, “ještě mi však musíte dokázat, že je to nutné.”

Pan Ehrlich byl nanejvýš překvapen. “Jak to nutné?” otázal se a jeho paní mu vpadla do řeči: “Přirozeně že je pro nás nutné dostat se odtud, je to dokonce životně nutné.”

To byla velmi dobrá odpověď, konzul však okamžitě vysvětlil, že ho nepochopili. “Rozumím vám,” pravil, “nejde ovšem o to, zda je to nutné pro vás, ale zda je váš příchod nutný pro Spojené státy. Musíte dokázat, že jste pro Spojené státy nutní,” dodal ještě. “Musíme vědět, zda vás můžeme potřebovat.”

Proti tomu se nedalo nic namítnout. Konzul mlčel. Chvilí upíral modré oči před sebe, ale brzy začal pohledem bloudit po místnosti, poněvadž už nejspíš myslel na večerní zábavu v Estorilu, na jízdu, kterou podnikne ve svém sedanu podél pobřeží, na autostrádu, nad níž v této podzimní době už za časnějšího soumraku hořely obloukové lampy, a možná že myslel také na nějakou dívku. Paní Ehrlichová však věděla, že tyto minuty mlčení, jakkoli byly pro život mladého muže bezvýznamné, jsou pro život starých manželů naprosto rozhodující. Srdce jí prudce bušilo, a protože byl nejvyšší čas něco říci, zeptala se: “Museli i ostatní žadatelé předložit takový doklad?”

Jakpak by byla mohla vědět, jak má jednat s úředníkem amerického ministerstva zahraničí? Její dobří rodiče ji přece nenechali studovat konzulární akademii, ale poslali ji na dívčí lyceum, kde se vzdělávala v literatuře, hudbě a ve všem, co pokládali za potřebné jako přípravu pro život. Jakpak by mohla tušit, že ji dnes potká něco takového? Konzul však s úsměvem řekl: “Musíte sami vědět, co můžete udělat,” a jeho myšlenky už definitivně odpluly někam jinam.

Bylo to neštěstí o to větší, že pan Kantor už odcestoval a nemohl jim dále radit. Nyní se k tomu musel, pokud to vůbec šlo, vyjádřit advokát. Ten řekl, že o podobných případech už slyšel, a radil panu Ehrlichovi, aby znovu napsali do New Yorku. Stalo se. Paní Ehrlichová napsala další dopis paní Wolfové, vylíčila jí, co se stalo, požádala ji, aby využila svých styků a poprosila známé o pomoc, a když to psala, musela si položit otázku, zda je jejich přátelství opravdu tak pevné, aby vydrželo i tuto další úpěnlivou prosbu. Nepadl snad na tento vztah právě v posledních letech nějaký stín? Nepodepsal se na něm případ kuchařky, která přišla z domácnosti paní Wolfové za okolností ne zcela jasných? A tak paní Ehrlichová prožívala další velkou hrůzu, když se jí vynořovaly z

paměti staré hříchy z dob dávno minulých a obracely se proti ní.

Zatím se nedalo dělat nic jiného, než zase jen čekat, a mezitím odjížděli další známí a do penzionu přicházeli Poláci a Francouzi a ze starého kruhu už zbývali jen advokát a paní Edita. Pak nadešly zimní měsíce, déšť pravidelně zaplavoval ulice, šlehal do oken a palmy na avenidě se ohýbaly ve větru. Pokojská Esmeralda občas postavila kovovou nádobu se žhavým uhlím doprostřed pokoje, ale příliš to nepomáhalo a hlavně v noci bývala pořádná zima. Esmeralda byla milé děvče a vždycky ráno si povídala s panem Ehrlichem. Ten ovšem portugalsky neuměl, ale přesto se spolu bavili Esmeraldinou řečí. Kůži měla popelavě šedou, ale oči mladé. Když se někdy ukázalo slunce, povídali si o pěkném počasí, a když bylo venku mokro, mluvili o dešti.

Esmeralda pomáhala v prádelně, odkud se šířil po chodbě pach usychajícího prádla, uklízela pokoje na dvou poschodích, pomáhala v kuchyni a pozdě v noci vytírala podlahy. Pracovala tak, jako pracují portugalská děvčata na polích a v továrnách, jako děvčata, co po ulicích nosí na hlavách koše s rybami. Jako pracují všichni, kdo se narodili chudí pod tímto přívětivým jižním sluncem a v chudobě žijí a umírají. Esmeralda se někdy snažila rozfoukat žhavé kousky uhlí, pan Ehrlich ji sledoval, viděl, jak po jejím odchodu slabý žár zase uhasínal, a tak se znovu oddal svým vlastním myšlenkám.

Začal už totiž pochybovat o budoucnosti, a dokonce i o paní Wolfové a její ochotě pomoci jim, ale paní Wolfová dělala všechno, co jen mohla. Došel dopis společnosti jménem "Standard Industrial Corporation" a v něm byl pan Ehrlich vysoce hodnocen jako znalec vídeňského obchodu kůžemi a zejména jako odborník v oboru dámských kabelek. Ehrlichovi odnesli dopis na konzulát a odevzdali ho bělovlasému pánovi; při příštím rozhovoru s konzulem ležel dopis nahoře na aktech.

Ať již nyní hrozilo cokoli, paní Ehrlichová se na konzula usmála. Ten však zavrtěl hlavou a řekl, že tento doklad nestačí.

Paní Ehrlichová na to už byla připravena a začala si vymýšlet. "Paní Wolfová je totiž majitelkou velkého množství akcií firmy Standard Industrial Corporation. Samozřejmě že mého manžela okamžitě zaměstná, jakmile přijedeme do Ameriky. Jsme jako dvě sestry a ona dobře ví, jaké schopnosti můj muž má." A protože teď už šlo o všechno, dodala ještě: "Přejete-li si, můžeme vám o jeho budoucím zaměstnání přinést doklad."

Konzul se na ni však podíval a řekl: "Pokud mi takový doklad předložíte, nemohu vám vízum dát. Je zakázáno udělovat vízum někomu, kdo má pracovní smlouvu s Amerikou."

Na něco takového nebyla paní Ehrlichová vůbec připravena. Sklonila hlavu a dala se do pláče. Plakala a hlava jí klesala stále níž, až mezi ramena. Konzul vstal a díval se na ni. Na univerzitě v Princetonu ho neučili, co má dělat, když před ním v pracovně sedí stará paní a usedavě pláče.

Plakala ještě večer, když seděla ve svém pokoji v penzionu a paní Edita seděla vedle ní. Oba pánové odešli do jídelny a advokát objednal kávu. Protože naděje na severoamerické vízum byly zřejmě marné, mluvil advokát s panem Ehrlichem o svém vízu do Brazílie. A přestože se celá věc zdála mlhavá a kapitálová situace starých manželů ji ještě více zhoršovala, slíbil, že hned po příjezdu do Brazílie udělá všechno, co bude v jeho silách, aby se to povedlo.

Paní Edita seděla na lůžku paní Ehrlichové a snažila se ji uklidnit. Vtom jí cosi napadlo. Když se pak oba pánové vrátili z jídelny, řekla, že po tak rozčilujícím dni dostala silnou migrénu, a prosila svého muže, aby si směla jít lehnout, a také manželům Ehrlichovým radila, aby šli brzy spát a důkladně si odpočinuli.

Potom šla do svého pokoje, převlékla se, počkala, až byl všude klid, načež vyklouzla v dlouhých šatech a večerním plášti z domu. Zamávala na taxi, řidič viděl, že dáma pospíchá, a odvezl ji do kasina v Estorilu, jak si přála.

Paní Ehrlichová ležela na lůžku a nemohla usnout. Slyšela, jak ostatní hosté přicházejí domů, slyšela francouzský a polský hovor, tu a tam se ozval i smích. Hudbu z otevřeného letního kina v této roční době už slyšet nebylo, později přišla Esmeralda a vytírala podlahu. Pak odešla i ona a nastal noční klid.

Pan Ehrlich se otočil v posteli na bok. Když změnil polohu podruhé a potřetí, tiše se ho zeptala,

jestli spí. Řekl, že ho nějak bolí hlava a že nemůže pohnout pravou rukou. Okamžitě pochopila, co se stalo, rychle vstala, položila mu ruku na čelo, nemohl už ani zřetelně mluvit. Věděla, že potřebuje pomoc. Zaklepala na dveře sousedního pokoje, ale paní Edita neodpověděla. Otevřela tedy dveře a zjistila, že pokoj je prázdný, paní Edita tedy musela být v sousedním pokoji. Přeběhla tam, zaklepala, advokát vyšel na chodbu v nočním úboru a bez brýlí. I on poznal, co se stalo, a spatřil otevřené dveře vedlejší místnosti a prázdný pokoj své ženy.

Šel však k telefonu zavolat lékaře pro pana Ehrliche. Zavřel otevřené dveře a čekal na lékaře. Pan Ehrlich byl teď zřejmě v bezvědomí, advokát čekal na chodbě. Jakýsi Francouz otevřel dveře a vyhlédl z pokoje, a zase je zavřel. Uplynulo asi půl hodiny. Potom přišel lékař a mohl už jen konstatovat smrt.

O dva dny později pana Ehrliche pohřbili. Pohřbu se účastnili manželé Winterfeldovi a také pokojská Esmeralda. Na poslední chvíli přijel i pan Carvalho. Při prostém obřadu tu vážně a důstojně stál ve svém tmavém obleku a s nakrouceným knírem. Když obřad skončil, pronesl k paní Ehrlichové řeč v portugalské.

Když potom paní Ehrlichovou přivezli zpátky do penzionu, našla tam dopis z amerického konzulátu. Byl adresován panu a paní Ehrlichovým a byli v něm vyzváni, aby se dostavili k lékařské prohlídce, poněvadž konzulát má nyní možnost udělit určitý počet přistěhovaleckých víz.

Nebýt úsilí paní Edity, která teď starou dámu od rána do noci ošetřovala, seděla u ní, dokonce jí pomáhala i při oblékání a svlékání, a jako mladší přítelkyně, která si uměla v životě poradit, jí stále domlouvala, nebyla by se paní Ehrlichová nikdy odhodlala jít k lékařské prohlídce, vyzvednout si vízum nebo dokonce vstoupit na loď. Paní Edita udělala víc, než se paní Ehrlichová směla dovědět. Dokázala to zařídit tak, aby nemusela zůstat v Lisabonu sama. Obstarala jí lodní lístek, a aby jí umožnila co nejrychlejší odjezd, zaplatila ze zbytku svých vlastních peněz potřebný úplatek. Paní Edita a advokát dovedli pak paní Ehrlichovou konečně na loď a promluvili pár slov s kapitánem.

Loď, portugalský parník, byl vlastně původně určen pro styk s africkými koloniemi. Dokázala však vzdorovat velkým vlnám, měla přívětivé společenské místnosti a kapitán, který se svým lidským nákladem jednal vlídně, dal k dispozici všechny prostory první třídy také cestujícím druhé a třetí třídy. Jen pár lidí se odvážilo promluvit s černě oděnou dámou, jejíž závoj vál ve větru a často se navíjel na okolní předměty, takže ho brzy musela odložit. Někdy ležela na lehátku, jindy seděla uvnitř a listovala v časopise, většinou však seděla a nedělala vůbec nic.

Velký operetní skladatel, který dostal vízum z nějakého důvodu také až velmi pozdě, a proto se musel tak dlouho zdržet v hotelu Avenida Palace, cestoval za moře rovněž na této lodi. Stěžoval si na kapitána, že zproletarizoval první třídu, a bývalo ho vidět, jak mrzutě přechází po horní palubě sem a tam. Často jen tiše stál u zábradlí a jeho vysoká postava a orlí nos se mohutně a slavně rýsovaly proti zamračenému nebi nad Atlantikem.